

Ο ΑΓΙΟΣ ΕΘΝΟΪΕΡΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΙΚΟΝΙΟΥ (1859-1923) ΚΑΙ
Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΜΕΛΕΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΕΙΚΟΣΙΦΟΙΝΙΣΣΗΣ

Μία από τις πιο σημαντικές και ταυτόχρονα τραγικές προσωπικότητες της σύγχρονης ιστορίας υπήρξε ο εθνοϊερομάρτυρας Μητροπολίτης Ικονίου Προκόπιος Λαζαρίδης¹ (Τύανα 1859 - Ζιντζιντερέ 1923), ο οποίος, ενώ υπέστη τα πάνδεινα και εξορίστηκε από τους Τούρκους Κεμαλιστές στα βάθη της Ανατολίας (Ερζερούμ), κατάφερε τελικά να διασώσει τους Ελληνοκαπαδόκες από πολλούς διωγμούς και δοκιμασίες. Μάλιστα η Εκκλησία της Ελλάδος για τον αξιόλογο εθνικό ρόλο που διαδραμάτισε κατά τη δύσκολη περίοδο του 1920-1923 τον ανακήρυξε Άγιο με την εγκύκλιο 2556 και με αρ. πρωτ. 2137/5-7-1993 απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, μαζί με το Χρυσόστομο Σμύρνης και τους υπόλοιπους εθνομάρτυρες ιεράρχες της Μ. Ασίας (Αμβρόσιος Μοσχονησίων, Γρηγόριος Κυδωνίων και Ευθύμιος Ζήλων), των οποίων η Εκκλησία τιμά την μνήμη την Κυριακή προ της υψώσεως του Τιμίου Σταυρού.

Ο Προκόπιος Ικονίου γεννήθηκε το 1859 στα Τύανα² της Καππα-

1. Ο Προκόπιος Ικονίου ήταν θείος της γιαγιάς μου Κατίνας Λαζαρίδου-Νομίδου, στη μνήμη της οποίας και του πατέρα μου Ιορδάνη Νομίδα αφιερώνεται η παρούσα εργασία.

2. Τα Τύανα ή Τένει ή Δένεγι ήταν αρχαία πόλη της Καππαδοκίας που βρίσκεται σε απόσταση 5 χλμ. από τη Νίγδη. Κατοικούνταν αμιγώς από Έλληνες και αποτελούσαν εξοχικό θέρετρο για τους πλούσιους της Νίγδης. Η σημερινή ονομασία του χωριού στα τουρκικά είναι Yesilburc που σημαίνει «Πράσινος Πύργος». Κατοικείται από μία συμπαγή ομάδα «Βαλαάδων» (Ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι της Δυτικής Μακεδονίας) που κατάγονται από το χωριό Κρίφτσε (Krifce) - Κιβωτός των Γρεβενών και εγκαταστάθηκαν εκεί με την ανταλλαγή της συνθήκης της Λωζάννης. Τα Τύανα υπήρξαν η πατρίδα του νεοπυθαγόρειου φιλοσόφου του Απολλώνιου του Τυανέα που έζησε περίπου την ίδια εποχή με το Χριστό (1^{ος} αι. μ.Χ.). Για τον Απολλώνιο τον Τυανέα βλ. Τζιέλσκα Μαρία, «Απολλώνιος ο Τυανεύς. Στον Μύθο και στην Ιστορία», Αθήνα 2000, Εκδόσεις Ενάλιος. Τα Τύανα ήταν επίσης η γενέτειρα του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Ρωμανού Δ' του Διογένη (1032-1072) που ηττήθηκε στην ιστορική μάχη του Μάτζικερετ (1071) από τους Σελτζούκους Τούρκους.

δοκίας. Από πολύ μικρός έτρεφε μεγάλη αγάπη για την Εκκλησία. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που ακολουθεί και το οποίο μεταφέρω όπως μου το διηγήθηκε η γιαγιά μου Κατίνα Λαζαρίδου-Νομίδου και ανεψιά του Προκοπίου: «Από μικρός ακόμη αγαπούσε την Εκκλησία και βοηθούσε τον παπά της ενορίας του σε διάφορες δουλειές. Ήταν το παιδί που κρατούσε το κυπελλάκι όπου οι πιστοί έριχναν τα χρήματα στα ευχέλαια, στους εράνους, στους αγιασμούς κ.λπ. της Εκκλησίας. Ωστόσο τα χρήματα αυτά που προορίζονταν και για τον μικρό Προκόπιο, ο παπάς τα κρατούσε για τον εαυτό του και δεν του έδινε τίποτε παρά πενταροδεκάρες... Τα χρόνια πέρασαν, ο Προκόπιος είχε μία επιτυχημένη σταδιοδρομία και έφθασε μέχρι και τον Μητροπολιτικό θρόνο της Μητρόπολης Ικονίου. Ως Μητροπολίτη τώρα, τον έφερε η μοίρα να λειτουργήσει στην Εκκλησία της γενέτειράς του, όπου γέροντας πια υπηρετούσε ο τότε διάκος των παιδικών του χρόνων. "Για έλα εδώ παπά, εσύ που όταν ήμουν μικρός μου έπαιρνες τα λεφτά από το κυπελλάκι", είπε ο Προκόπιος γελώντας στον έκπληκτο γέροντα που δεν πίστευε στα μάτια του». Η αγάπη του αυτή για την Εκκλησία τον οδήγησε στα 1885 και σε ηλικία 26 ετών να φοιτήσει στην Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Αποφοίτησε με επιτυχία το 1889. Το θέμα της εναισίμου επί πτυχίω διατριβής του ήταν: «Ότι η Θεία Ευχαριστία ουκ εις ανάμνησιν τελείται μόνη, αλλ' είναι θυσία υπέρ των Πιστών» (το πτυχίο του μάλιστα έχει διασωθεί και βρίσκεται σήμερα στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών μαζί με φωτογραφίες και πολλά άλλα προσωπικά αντικείμενά του).

Η δράση του Προκοπίου στο Μελένικο

Κατά τη διάρκεια των σπουδών του γνωρίστηκε με τον Μητροπολίτη Μελενίκου Προκόπιο, ο οποίος διετέλεσε Εφοροταμίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης για ενάμιση χρόνο, από 20-2-1885 έως 16-8-1886³. Η γνωριμία τους αυτή φαίνεται πως στάθηκε η αφορμή για να τον καλέσει, αμέσως μετά την αποφοίτησή του, και να τον προσλάβει ως αρχιδιάκονό του στη Μητρόπολη Μελενίκου. Για τη δράση του Προκοπίου Ικονίου στο Μελένικο χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει ο Ιωάννης Μπάκας στη διδακτορική διατριβή του «Ο Ελληνισμός και η Μητροπολιτική Περιφέρεια Μελενίκου 1850-1912» και τα οποία παρατίθενται παρακάτω: «Κατά την απουσία του από το Μελένικο ο Προκόπιος άφηνε αντιπρόσωπό του στην πόλη τον αρχιδιάκονό του Προκόπιο Λαζαρίδη, απόφοιτο της Χάλκης, ικανό και ευπαιδευτο

3. Μπάκας Ιωάννης, «Ο Ελληνισμός και η Μητροπολιτική Περιφέρεια Μελενοίκου 1850-1912», Θεσσαλονίκη 2003, Διδακτορική διατριβή υποβληθείσα στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του ΑΠΘ, σ. 86.

Ο Άγιος εθνοϊερομάρτυρας Μητροπολίτης
Προκόπιος Ικονίου (1859-1923).

κληρικό, που γρήγορα κέρδισε την συμπάθεια των Μελενικίων, κυρίως στις συνελεύσεις των εφοροεπιτροπών του κοινού και των εκπαιδευτηρίων. Η ενεργοποίηση του Προκοπίου Λαζαρίδη ως ιεροκήρυκα της μητρόπολης Μελενίκου, ικανοποίησε το χριστιανικό πληθυσμό της περιοχής, που όπως φαίνεται από ευχαριστήριες επιστολές του προς το μητροπολίτη Μελενίκου, είχε στερηθεί για πολλά χρόνια το κήρυγμα του Θεϊνού Λόγου. Σε ευχαριστήριο της κοινότητας Πετριτσίου αποκαλύπτεται η κηρυκτική ικανότητα του Λαζαρίδη και ο άριστος χειρισμός από μέρους του της τουρκικής γλώσσας, την οποία πολλές φορές χρησιμοποιούσε για να γίνεται αντιληπτός από το σύνολο του πληθυσμού. Την ίδια ικανοποίηση εξέφρασε με επιστολή της και η κοινότητα της Κάτω Τζουμαγιάς προς το μητροπολίτη Μελενίκου

Προκόπιο που απέστειλε στις 8 Μαρτίου 1890:

“Ο προ ημερών εις την ημετέραν κωμόπολιν σταλείς υφ’ ημών αρχιδιάκονος κ. Προκόπιος Λαξαρίδης λίαν ηυχαρίστησε την πνευματικήν ποιόμνην υμών, διά της ηθικής διδασκαλίας, ην μετ’ άκρας ευπροσηγορίας και θρησκευτικού ζήλου ανέπτυξεν εις αμφοτέρας τας εκκλησίας. Μη δυνάμενοι δε ν’ αποσιωπήσωμεν την ζωηράν εντύπωσιν, ην ελάβομεν εκ της ευσυνειδήτου επιτελέσεως των θρησκευτικών καθηκόντων του ιεροκήρυκος, ως και την ημετέραν κεντρικήν υπέρ των εις την πνευματικήν ποιμαντορίαν υμών εμπιστευθέντων πνευματικών τέκνων μέριμναν, γράφομεν την παρούσαν, δίης εκφράζομεν υμίν τας απείρους ημών ευχαριστίας, παρακαλούντες άμα τε υμάς, όπως και αύθις αποστείλητε τον ιεροκήρυκα, οπόταν κρίνητε εύλογον, ίνα ποτίση ημάς διά του γάλακτος της αρετής και ευσεβείας...”. Ο Προκόπιος Λαξαρίδης έφυγε από το Μελένικο στα τέλη Μαΐου του 1891, λίγους μήνες πριν το θάνατο του γέροντός του, μητροπολίτη Προκοπίου (Αύγουστος 1891), όταν προσελήφθη ως ιεροκήρυκας στην περιφέρεια Αδά Παζαρίου Νικομηδείας, όπου χειροτονήθηκε πρεσβύτερος». Από τη σχέση του αυτή με τον γέροντά του Μητροπολίτη Προκόπιο Μελενίκου πιθανολογούμε πως πήρε και το όνομα Προκόπιος. Αφού υπηρέτησε ευδοκίμως στις Μητροπόλεις Νικομηδείας και Νίκαιας, μετέπειτα χειροτονήθηκε Αρχιμανδρίτης στην ενορία της Βλάγκας Κωνσταντινουπόλεως. Στις 3 Μαρτίου 1894 εκλέχθηκε Επίσκοπος της «πάλαι ποτέ διαλαμψάσης οσιοτάτης επισκοπής» Αμφιπόλεως⁴. Συνυποψήφιος του για την εκλογή επισκόπου Αμφίπολης υπήρξε ο Γρηγόριος Ωρολογάς⁵ μετέπειτα Μητροπολίτης Κυδωνίων που συγκαταλέγεται όπως και ο Προκόπιος Ικονίου στους

4. Η πρώτη ρητή και χρονολογημένη μαρτυρία της Επισκοπής Αμφίπολης συμπεριλαμβάνεται στα πρακτικά της 5^{ης} Οικουμενικής Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως το 553 μ.Χ., στην οποία ο εκπρόσωπός της επίσκοπος Αλέξανδρος καταλάμβανε την 69^η θέση. Η ίδρυση όμως της επισκοπής, που υπαγόταν στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης, θα πρέπει να αναζητηθεί πολύ νωρίτερα (τέλη 4^{ου} ή αρχές 5^{ου} αι.), όπως δηλώνει το πλήθος μεγαλοπρεπών βασιλικών. Βλ. Σαμσάρης Πέτρος (2004, Διδακτορική Διατριβή - Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), *Βυζαντινοί τόποι και μνημεία της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα. Ο σημερινός νομός Σερρών: συμβολή στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας και μνημειακής τοπογραφίας της περιοχής*, σ. 90.

5. Ο Γρηγόριος Ωρολογάς γεννήθηκε το 1864 στη Μαγνησία της Μ. Ασίας και ήταν απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Από το 1894 έως το 1901 διετέλεσε καθηγητής του Γυμνασίου Σερρών, ιεροκήρυκας και επίσημος εκπρόσωπος της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών. Ως Ιεροκήρυκας ανήκει στους πρώτους που στο κήρυγμα χρησιμοποίησαν τη δημοτική γλώσσα. Το 1902 έγινε Μητροπολίτης Στρωμνίτισης και από το 1908 έως το 1922 Μητροπολίτης Κυδωνίων με έδρα το Αϊβαλί. Ο Γρηγόριος αρνήθηκε να εγκαταλείψει τους κατοίκους των Κυδωνιών και στις 30 Σεπτεμβρίου οι Τούρκοι τον συνέλαβαν και τον φυλάκισαν. Στη φυλακή βασανίστηκε φρικτά και στις 3 Οκτωβρίου, μαζί με άλλους ιερείς και προκρίτους των Κυδωνιών που είχαν επίσης συλληφθεί θανατώθηκε.

εθνοϊερομάρτυρες εκείνων των χρόνων.

Πατριαρχικός Έξαρχος στην Ι. Μονή Εικοσιφοίνισσας

Τον Οκτώβριο του 1898 ο Προκόπιος Λαζαριδής στέλνεται ως Πατριαρχικός Έξαρχος⁶ στην Ιερά Μονή Εικοσιφοίνισσας προκειμένου να φέρει την ειρήνευση στην εκεί μοναστική αδελφότητα. Ήδη από τις αρχές του 1896 φαίνεται πως είχαν ξεσπάσει σοβαρές αντιδικίες και έριδες στην Ιερά Μονή Εικοσιφοίνισσης και οι σχέσεις μεταξύ των μοναχών είχαν διαρραγεί. Στη μελέτη του αρχιμανδριτή και βιβλιοθηκάρου της Ιεράς Μονής Εικοσιφοίνισσης Δαμασκηνού Μοσχόπουλου⁷ με τίτλο «*Η Ιερά Μονή της Εικοσιφοίνισσης. Μετά των σχετικών προς τα περί αυτής Πόλεων και χωρών*» που τυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη (Τύποις Κ. ΖΙΒΙΔΟΥ και Β. ΒΟΥΛΓΑΡΟΠΟΥΛΟΥ) το 1896, με ημερομηνία συγγραφής κατά δήλωση του συγγραφέα την 23 Ιανουαρίου 1896 και στη σελίδα 57, αναφέρονται μεταξύ άλλων τα εξής: «...Ο εκ Νούσκας⁸ Απρόκοπος Προκόπιος, ο θραύσας, ως γνωστόν, το Ταμείον της Μητροπόλεως Καστοριάς και υπεξαιρέσας τας εις πτωχούς διδασκάλους οφειλομένας διακοσίας πενήκοντα Οθωμανικάς λίρας (βλπ. εφημερίδας ΚΠ. "Κων/πολιν" 1891 Μαΐου 3 και "Νεολόγον" και "Ν. Επιθεώρησιν" ωσαύτως) τον οποίον, άλλως τε και υπό αναριθμητών άλλων ηθικών παραπτωμάτων περικοσμούμενον, ατυχώς ακόμη ανεχόμεθα εν τη διαχειρίσει περιουσίας ιεράς, της περιουσίας της Μονής, προς θεατρικότεραν ίσως διαπόμπευσιν της προς τα καλά αδιαφορίας μας...».

Η παραπάνω σκληρή αναφορά-καταγγελία του αρχιμανδριτή Δαμασκηνού εναντίον του ιερομονάχου Προκοπίου ενδεχομένως να προκάλεσε και την κλήση του τελευταίου στην Κωνσταντινούπολη για να διευρευνηθεί το βάσιμο των καταγγελιών. Η σχετική κλήση του ιερομο-

6. Πατριαρχικός Έξαρχος: Επιθεωρητής μοναστηριών, αντιπρόσωπος του Πατριαρχείου σε μία εκκλησιαστική περιφέρεια με ειδική αποστολή, έχοντας εκτός από εκκλησιαστικά και διοικητικά καθήκοντα.

7. Ο εκ Σερρών καταγόμενος Δαμασκηνός Μοσχόπουλος ήταν μοναχός και βιβλιοθηκάρης της Ιεράς Μονής Εικοσιφοίνισσης και είχε σταλεί στην Κωνσταντινούπολη για να φοιτήσει στην Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Αμέσως μετά την αποφοίτησή του έμεινε για ένα μικρό χρονικό διάστημα στην Βασιλεύουσα προσφέροντας υπηρεσίες ως γραμματέας στο Πατριαρχείο κάτω από την προστασία του Πατριάρχη Νεοφύτου Η'. Εκεί ολοκλήρωσε την εμβριθέστατη πραγματεία του για την Ιερά Μονή Εικοσιφοίνισσης σε στενή συνεργασία με το σπουδαίο λόγιο της εποχής Αθανάσιο Παπαδόπουλο-Κεραμέα. Στη συνέχεια επέστρεψε στην Ιερά Μονή Εικοσιφοίνισσης και λίγο αργότερα έγινε Μητροπολίτης Νευροκοπίου σε μία ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο λόγω του Έξαρχικού σχίσματος. Η πραγματεία του Δαμασκηνού Μοσχόπουλου αποτελεί μέχρι σήμερα μία από τις πλέον βασικές μελέτες όχι μόνο για τη μονή, αλλά και για την τοπογραφία και την εκκλησιαστική ιστορία της Ανατολικής Μακεδονίας.

8. Νούσκα, η παλαιά ονομασία του χωριού Δαφνουδίου Σερρών.

νάχου Προκοπίου έγινε στις 12 Απριλίου 1896 με το υπ' αριθμ. Πρωτ. 2172 έγγραφο της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 67, σ. 127) όπου αναφέρονται τα εξής: *«Τω Ηγουμένω της Μονής Εικοσιφοινίσσης. Επειδή κρίθη αναγκαίον ίνα ζητηθώσι πληροφορίες τινές περί της ιεράς υμών Μονής παρά του εκ των πατέρων αυτής οσιωτάτου ιερομονάχου κυρ Προκοπίου, εντελλόμεθα συνοδικώς τη αυτή οσιοτάτη ίνα αποστείλη εν τάχυ ενταύθα τον ειρημένον ιερομόναχον διά τα περαιτέρω».*

Οι συνεχιζόμενες έριδες φαίνεται πως οδήγησαν στην αποστολή Πατριαρχικού έξαρχου στη Μονή του οσιολογ. κ. Λαυρεντίου, ο οποίος στις 1 Δεκεμβρίου 1896 προχώρησε στην εκλογή νέου Ηγουμενοσυμβουλίου. Τη σχετική πληροφορία επιβεβαιώνει το υπ' αριθμ. Πρωτ. 928 έγγραφο της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1897 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 69, σ. 32) όπου αναφέρονται τα εξής: *«Τω Ηγουμένω & τοις πατράσι της Μονής Εικοσιφοινίσσης. Ανεγνώσθη συνοδικώς το από α' Δεκεμβρίου γράμμα της υμών οσιότηας, δι' ου αγγέλοντες την επί τα κρείττω διαρρυθμίσην των κατά την ιεράν υμών μετάνοιαν και την εκλογήν νέου ηγουμενοσυμβουλίου εξητείσθε την νόμιμον επικύρωσιν αυτού... Εις απάντησιν ουν δηλούντες τη υμών οσιότητι, συνοδική διαγνώμη, ότι η περί επικυρώσεως του Ηγουμενοσυμβουλίου ως και του Κανονισμού της Μονής συνοδική σκέψις και απόφασις ανεβλήθη μέχρι της εκλογής Πατριάρχου, εντελλόμεθα όπως προσωρινώς άχρι τούδε την Μονήν κυβερνά το εκλεγέν νέον Ηγουμενοσυμβούλιον, φροντίζον κατά την τάξιν περί πασών των υποθέσεων της Μονής... Επί τούτοις προσεπιδηλούντες τη υμών οσιότητι ότι η εξαρχική αμοιβή του οσιολογ. πρεσβεύοντος των Πατριαρχείων κ. Λαυρεντίου ωρίσθη συνοδικώς εις λίρας Οθωμ. είκοσιν, ας και εντελλόμεθα ίνα αποστείλητε...».*

Το καλοκαίρι του 1897 αντιπροσωπία πατέρων της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης με επικεφαλής τον αρχιμανδρίτη Χρύσανθο πραγματοποίησε περιοδείες στη Ρωσία, τα έσοδα των οποίων και η διαχείρισή τους, προκάλεσαν νέες τριβές και εντάσεις στην μοναστική κοινότητα. Έντονη διαφαίνεται η ενόχληση του Πατριαρχείου όπως αποτυπώνεται στο υπ' αριθμ. Πρωτ. 4611 έγγραφο της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1897 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 69, σ. 283) όπου αναφέρονται χαρακτηριστικά τα εξής: *«Τω Ηγουμένω της Μονής Εικοσιφοινίσσης. Επειδή οι εκ Ρωσσίας επανελθόντες άρτι αδελφοί της Μονής κατηνύθησαν αμέσως εις τη Μονήν ουδόλως εξελθόντες εις Βασιλεύουσαν ουδέ παρουσιάσαντες εις τα Πατριαρχεία, ως ώφειλον, τα κατάστιχα των συλλεγέντων εράνων, διά ταύτα εντελλόμεθα τη αυτής οσιοτάτι συνοδικώς όπως άμα τη παραλαβή της παρούσης Πατριαρχικής ημών επιστολής αποστείλη αυτούς ενταύθα μετά των καταστίχων αυτών, διά τα περαιτέρω».* Μετά από δύο μήνες το Πατριαρχείο επανέρχεται

και ζητά από τον ηγούμενο της Μονής Προκόπιο να υποβάλει τακτική έκθεση για τη διαχείριση των εισπραχθέντων χρημάτων από τους εράνους των περιοδειών στη Ρωσία. Στο υπ' αριθμ. Πρωτ. 5874 έγγραφο της 20^{ης} Νοεμβρίου 1897 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 69, σ. 369) σημειώνονται τα εξής: «*Τω Εικοσιφοινίσσης Προκοπίω. Επειδή από τοις υπό των αδελφών της ιεράς υμών Μονής αρχιμανδρίτου κυρ Χρυσάνθου και ιεροδιακόνου κυρ Βασιανού προσαχθείσι λογαριασμοίς περί των εκ της εν Ρωσσία περιοδείας εισπραχθέντων χρημάτων ου σημειούται ακριβώς πώς και εις τι ταύτα υπό της ιεράς υμών Μετανοίας διετέθησαν, εντελλόμεθα τη αυτης οσιοτάτι Συνοδικώς όπως σπεύσασα υποβάλη ημών τακτικήν έκθεσιν περί της διαχειρίσεως των χρημάτων τούτων, συναποστέλλουσα άμα και το καθωρισμένον εις δέκα επί τοις εκατόν επί του όλου ποσού των καθαρών εισπράξεων δικαίωμα του Εθνικού Ταμείου*».

Οι ατασθαλίες που διαπιστώθηκαν σχετικά με τη διαχείριση των οικονομικών της Μονής φαίνεται πως ανάγκασαν το Πατριαρχείο να αποφασίσει την παύση του ηγούμενου της Μονής Προκοπίου. Όπως διαβάζουμε σχετικά στην «*Εκκλησιαστική Αλήθεια*» της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1898: «*Συνοδική αποφάσει επαύθη ο τέως ηγούμενος της εν τη επαρχία Ελευθερουπόλεως ιεράς μονής της Εικοσιφοινίσσης Προκόπιος ένεκα καταχρήσεων περί την διαχείρισιν αυτής. Ενετάλη δε η Α. Πανιερότης ο μητροπολίτης Ελευθερουπόλεως, όπως απελθών εκείσε καταγράψει μεν και εξασφαλίση την περιουσίαν της Μονής, αποστείλη δε ενταύθα τον παυθέντα ηγούμενον προς εξέλεγξιν των λογαριασμών υπό του Δ.Ε.Μ. Συμβουλίου*».

Ο τέως ηγούμενος της Μονής Προκόπιος αντιδρώντας στην παύση του και αφού υπέβαλε την απολογία του στην Ιερά Σύνοδο, ζήτησε την αποστολή Πατριαρχικού Εξάρχου στη Μονή για επιτόπιο έλεγχο των καταγγελλομένων εις βάρος του. Τα παραπάνω επιβεβαιώνει σχετικό δημοσίευμα της «*Εκκλησιαστικής Αλήθειας*» της 9^{ης} Οκτωβρίου 1898 που ανακοινώνει την αποστολή του Επισκόπου Αμφιπόλεως Προκοπίου ως Πατριαρχικού Εξάρχου στην Ιερά Μονή Εικοσιφοινίσσης: «*Του παυθέντος ηγουμένου της ιεράς μονής της Εικοσιφοινίσσης Προκοπίου υποβάλοντος τη ιερά Σύνοδω απολογίαν και εξαιτησαμένου την αποστολήν εξάρχου προς επιτόπιον εξέτασιν και έλεγχον των καταγγελλομένων, η ιερά Σύνοδος εγκρίνασα την αίτησιν αυτού, διώρισεν ως έξαρχον τον θεοφιλ. επίσκοπον Αμφιπόλεως Προκόπιον*».

Την παύση του τέως ηγούμενου της Μονής Προκοπίου έσπευσαν να επικυρώσουν οι πατέρες της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης διαγράφοντας τον από τους καταλόγους των αδελφών της μοναστικής κοινότητας. Η διαγραφή του τέως ηγούμενου της Μονής Προκοπίου επιβεβαιώ-

νεται από το υπ' αριθμ. Πρωτ. 6366 έγγραφο της 31^{ης} Οκτωβρίου 1898 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 70, σσ. 429-430) όπου αναφέρονται χαρακτηριστικά τα εξής: «*Τω θεοφιλ. Επισκόπω Αμφιπόλεως Προκοπίω. Ο εν Χριστώ αδελφός Ιερώτατος Μητροπολίτης Ελευθερουπόλεως κ. Διονύσιος απέστειλε ημίν αντίγραφον πρακτικού των οσιωτάτων πατέρων της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσεως, δι' ου ούτοι απεκήρυξαν και διέγραψαν εκ του καταλόγου των αδελφών τον Οσιώτατον προηγούμενον κ. Προκόπιον. Η πράξις αυτή των πατέρων ουκ ενεκρίθη υπό της Ιεράς Συνόδου και κατ' ακολουθίαν, εντέλλεται η αυτής θεοφιλία δηλώσαι τοις οσιωτάτοις Πατράσιν ότι οφείλουσιν αποδέξασθαι αδελφικώς τον διαληφθέντα προηγούμενον και θεωρείν αυτόν αδελφόν ως και πρότερον. Έσω δε γνωστόν τη αυτή θεοφιλία ότι ελήφθησαν εσχάτως υπό της Ιεράς Συνόδου αποφάσεις κανονίζουσαι τα κατά την παύσιν και διαγραφήν πατέρων εν ταις ημετέραις Πατριαρχικαίς και Σταυροπηγιακαίς Μοναίς, αίτινες προσεχώς ανακοινωθήσονται δι' εγκυκλίου».*

Στο μεσοδιάστημα μέχρι η Ιερά Σύνοδος ν' ακυρώσει την διαγραφή του τέως ηγουμένου Προκοπίου από τους καταλόγους της Μονής, ο αρχιμανδρίτης Δαμασκηνός Μοσχόπουλος και διαπρύσιος κατήγορός του, εκμεταλλεύτηκε τη δυσμενή θέση τού αντιπάλου του και πέτυχε την δική του εκλογή ως νέου ηγουμένου της Ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσεως. Ο Επίσκοπος Αμφιπόλεως Προκόπιος και Πατριαρχικός Έξαρχος θέλοντας προφανώς να κατευνάσει το διχαστικό κλίμα που δημιουργήθηκε στη Μονή, εισηγήθηκε στην Ιερά Σύνοδο την ακύρωση της εκλογής του αρχιμανδρίτη Δαμασκηνού ως νέου ηγουμένου, που πράγματι έγινε αποδεκτή. Η σχετική απόφαση της Ιεράς Συνόδου καταγράφεται στο υπ' αριθμ. Πρωτ. 7051 έγγραφο της 28^{ης} Νοεμβρίου 1898 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 70, σ. 457) όπου αναφέρονται χαρακτηριστικά τα εξής: «*Τω Επισκόπω Αμφιπόλεως Προκοπίω, εξάρχω εν τη Μ. Εικοσιφοινίσεως. Διεξεληθουσάσης μελετήσασα η περί ημάς Ιερά Σύνοδος τας υπό της αυτής θεοφιλίας διαβιβασθήσας υμίν υπό διαφόρους ημερομηνίας εκθέσεις και γράμματα, λαβούσα δ' υπ' όψιν τα μέχρι τούδε πορίσματα της λεπτομερούς εξετάσεως των πραγμάτων της ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσεως, ην η αυτής θεοφιλία εξαρχικώς, τη συμπράξει και του επόπτου αυτής ιερωτάτου Μητροπολίτου Ελευθερουπόλεως κ. Διονυσίου, διενήργησεν, έλαβον άρτι τας επομένας αποφάσεις, ας προαγόμεθα ανακοινώσασθαι αυτή. Και πρώτον ενέκρινε την υπό της αυτής θεοφιλίας προτεινομένην ακύρωσιν της εκλογής του αρχιμ. Δαμασκηνού, ως ηγουμένου, και εις την βασιλεύουσαν προσέλευσιν αυτού τε και του προηγούμενου Προκοπίου μετά την αποπεράτωσιν της εξελέγξεως των λογαριασμών του τελευταίου. Όθεν εντελλό-*

μεθα τη αυτής θεοφιλία ίνα, αμά τη λήξει της εξελέγξεως, αποστείλη ενταύθα αμφοτέρους τους διαληφθέντας αδελφούς της Μονής. Είτα η Ιερά Σύνοδος ενέκρινεν επίσης τον εξ οφφικίου διορισμόν ολοκλήρου του Ηγουμενοσυμβουλίου εκ των υπό της αυτής θεοφιλίας και του επόπτου υποδεικνυομένων προσώπων, επιφυλαξαμένη μόνον όπως προβή εις την πράξιν του διορισμού αυτών μετά την ενταύθα, ως είρηται, άφιξιν των αρχιμανδριτών Προκοπίου και Δαμασκηνού».

Η κλήση σε απολογία των δύο αρχιμανδριτών στην Κωνσταντινούπολη επιβεβαιώνεται και από σχετικό δημοσίευμα της «Εκκλησιαστικής Αλήθειας» της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1898, όπου αναφέρονται τα εξής: «Συνοδική απόφάσει προσεκλήθησαν ενταύθα ίνα δώσωσι λόγον των πράξεων αυτών οι εκ των πατέρων της ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης ότε τέως ηγούμενος Προκόπιος και ο εις διαδοχήν αυτού εκλεχθείς και μη υπό της Εκκλησίας αναγνωρισθείς Δαμασκηνός».

Παράλληλα συνεχίζεται από τον Πατριαρχικό Έξαρχο Προκόπιο Λαζαριδη και Ειδική Επιτροπή του Πατριαρχείου ο έλεγχος των λογαριασμών της περιοδείας του αρχιμανδριτή Χρυσάνθου και της συνοδείας του στη Ρωσία, φέρνοντας στο φως σωρεία ελλείψεων και οικονομικών ατασθαλιών. Στο υπ' αριθμ. Πρωτ. 7211 έγγραφο της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1898 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 70, σσ. 481-482) καταγράφονται τα εξής: «Τω Αμφιπόλεως Προκοπίω. Έχοντες υπ' όψη το από θ' ενεστώτος γράμμα της αυτής θεοφιλίας περιέχον και πρακτικόν εκ των οσιωτάτων πατέρων της ιεράς Μονής Εικοσιφοινίσσης περί των λογαριασμών του οσιωτάτου αρχιμ. Χρυσάνθου και της συνοδείας αυτού, περί ων λέγουσιν ούτοι ότι θεωρηθέντες εν τη Μονή μετηνέχθησαν ακολούθως ενταύθα προς εξέλεγγξιν, προαγόμεθα καταστήσαι αυτή γνωστόν ότι πράγματι οι εν λόγω λογαριασμοί υπεβλήθησαν προς εξέλεγγξιν εις ειδικήν επιτροπήν εν τοις Πατριαρχείοις, αλλ' η υπό τούτης υποβληθείσα υμίν έκθεσις κατά Νοέμβριον του παρελθόντος έτους αωηζ' αναφέρει τα επόμενα: ότι η επιτροπή λαβούσα υπ' όψιν το προσαχθέν αυτή βιβλίον της διαχειρίσεως ταύτης, ουδόλως ηδυνήθη ίνα κατ' ουσίαν εξελέγγξη τούτο, καθ' όσον ουχ υπήρχον τα εν ταις περιστάσεως ταύταις απαιτούμενα σχετικά διπλότυπα των εισπραχθέντων χρημάτων ή καταστίχων κ' δεικνύον την εγγραφήν της συνδρομής εκάστου δωρητού είτε ιδιοχείρως είτε και χειρός των ταξιδιωτών σεσημειωμένην, αλλ' ουδ' επίσημος τις επικύρωσις των εν Ρωσία αρχών. Πλην δε τούτων, το διαληφθέν βιβλίον φαίνεται καταχρεωθέν προληπτικώς τε και ενί χρόνω κ' τόπω κ' διά της αυτής χειρός. Διά τους ανωτέρω λόγους η επιτροπή αδυνατούσα ίνα εξελέγγξη τους λογαριασμούς τούτους, περιορίσθη ίνα γνωρίση ημίν ότι κατά το χρονικόν διάστημα των λογαριασμών (από του μηνός Νοεμβρίου του έτους αωηδ'

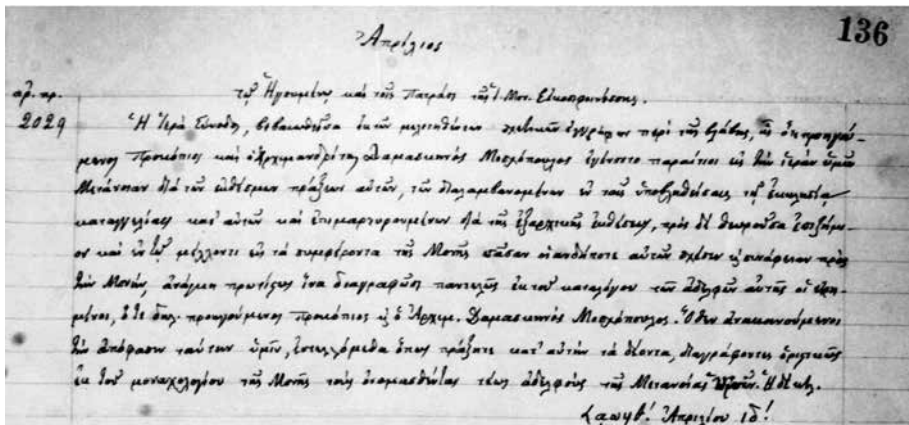
μέχρι της λα΄ Αυγούστου του έτους αωηζ΄) εισπράχθησαν εν όλω ρούβλια 32.784, εξ ων μέρος μεν εδαπανήθη εις διάφορα έξοδα, μέρος δε περιήλθεν εις το ταμείον της Μονής. Αλλά και περί τούτων πάντων ουδέν θετικόν και βέβαιον είχαν ειπειν η επιτροπή, ευρισκομένη, ως εκτίθησιν, ενώπιον απροχωρήτου. Επειδή δ΄ αφετέρου ο οσιώτατος ηγουμένος κ. Προκόπιος δι΄ εκθέσεως αυτού από ημερομ. θ΄ Δεκεμβρίου βεβαιοί ότι ελάχιστον ποσόν εκ των εν Ρωσσία εισπραχθέντων παρεδόθη εις την Μονήν ότι ψευδώς και πλαστώσ παρετάθη η γενομένη εισπραξις, ότι σπουδαιόν ποσόν κατακρατείται υπό των ταξειδιωτών και ότι πίεσις τις επιτηδεία δύναται αγαγείν εις φως τα κρυπτόμενα, εντελλόμεθα Συνοδική αποφάσει τη αυτής θεοφιλία ίνα παραμένουσα εισέτι αυτόθι προβή εις επισταμένην εξέτασιν και εξέλεξι των λογαριασμών της περιουσίας του οσιωτ. προηγουμένου κ. Χρυσάνθου και της συνοδείας αυτού, μετέλθη πάντα πρόσφορον τρόπον προς αποκάλυψιν της αληθείας και γράψη ημίν το αποτέλεσμα της εξελέξεως και των ενεργειών αυτής». Οι έλεγχοι του Πατριαρχικού Έξαρχου Προκόπιου Λαζαρίδη συνεχίζονται σε όλο το φάσμα της διοικητικής και οικονομικής λειτουργίας της μοναστικής κοινότητας αποκαλύπτοντας και νέες ατασθαλίες με ανυπόγραφα έγγραφα και εικονικά συμβόλαια. Ενδεικτικά στο υπ΄ αριθμ. Πρωτ. 237 έγγραφο της 14^{ης} Ιανουαρίου 1899 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α΄ 71, σ. 10) σημειώνονται τα εξής: «Τω Αμφιπόλεως Προκοπίω. Τη κ΄ του μηνός Δεκεμβρίου η αυτής θεοφιλία έγγραφεν ημίν αποστείλασα κ΄ έγγραφον απόδειξιν τω οσιωτάτων Πατέρων Προκοπίου και Θεοδοσίου περί της εικονικότητος των επ΄ ονόματι αυτών εγγεγραμμένων μοναστηριακών κτημάτων. Επιδοκιμάζοντες πληρέστατα το μέτρον και επαινούντες την ληφθείσαν πρόνοιαν παρατηρούμεν ότι το έγγραφον, καίπερ αναφέρον ότι υπεγράφη και υπό των συνυποφαινομένων αξιοπίστων μαρτύρων, εν τούτοις ουδεμίαν φέρει υπογραφήν μάρτυρος. Όθεν επιστρέψαμεν τούτο, περίκλειστον εν τη παρούση, ίνα υπογράψουσι και οι κατάλληλοι μάρτυρες, προς δε και ίνα επικυρωθώσιν υπό του νέου Ηγουμένου τη υπογραφή αυτού κ΄ τη σφραγίδι της Μονής αι υπογραφαί των δύο πατέρων κ΄ των μαρτύρων, επικυρωθή δε προσέτι η υπογραφή του Ηγουμένου υπό της αυτής θεοφιλίας ή του επόπτου της Μονής Ιερωτ. Μητροπολίτου Ελευθερουπόλεως κ΄ αποσταλή ημίν μετά ταύτα, διά τα περαιτέρω».

Τον Απρίλιο του 1899 και αφού για τρεισίμιση σχεδόν χρόνια η Ιερά Μονή της Εικοσιφοινίσσης δοκιμαζόταν από εμφύλιες έριδες και συγκρούσεις μεταξύ των μοναχών, πρωτοστατούντων του ηγουμένου Προκοπίου και του Αρχιμανδρίτη Δαμασκηνού, η Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να δώσει τέλος στο διχαστικό κλίμα και να επαναφέρει την ειρήνευση στην μοναστική κοινότητα αποπέμποντας και διαγράφοντας και

τους δύο από το μοναχολόγιο της Μονής για τη βλάβη που προκάλεσαν. Η σχετική απόφαση και το αιτιολογικό της Ιεράς Συνόδου καταγράφονται στο υπ' αριθμ. Πρωτ. 2029 έγγραφο της 14^{ης} Απριλίου 1899 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 71, σ. 136) όπου αναφέρονται τα εξής: «Τω Ηγουμένω και τοις Πατράσι της Ι. Μον. Εικοσιφοινίσσης. Η Ιερά Σύνοδος, βεβαιωθείσα εκ των μελετηθέντων σχετικών εγγράφων περί της βλάβης, ης ο τε προηγούμενος Προκόπιος και ο Αρχιμανδρίτης Δαμασκηνός Μοσχόπουλος εγένοντο παραίτιοι εις την ιεράν υμών Μετάνοιαν διά των εκθέσιων πράξεων αυτών, των διαλαμβανομένων εν ταις υποβληθείσαις τη εκκλησία καταγγελίαις και αυτών και επιμαρτυρουμένων διά της εξασχητικής εκθέσεως, προς δε θεωρούσα επιζημίον και εν τω μέλλοντι εις τα συμφέροντα της Μονής πάσαν οϊανδήποτε αυτών σχέσιν κ' συνάφειαν προς την Μονήν, ανάγκη πρωτίστως ίνα διαγραφώσι παντελώς εκ του καταλόγου των αδελφών αυτής οι ειρημμένοι, ο τε δηλ. προηγούμενος Προκόπιος κ' ο Αρχιμ. Δαμασκηνός Μοσχόπουλος. Όθεν ανακοινούμενοι την απόφασιν ταύτην υμίν, εντελλόμεθα όπως πράξητε κατ' αυτήν τα δέοντα, διαγράφοντες οριστικώς εκ του μοναχολογίου της Μονής τους ονομασθέντας τώως αδελφούς της Μετανοίας υμών».

Η δράση του Προκοπίου ως Μητροπολίτης Δυρραχίου

Στις 6 Μαΐου 1899 ο Προκόπιος Λαζαρίδης εκλέγεται Μητροπολίτης Δυρραχίου⁹. Ήδη το Οικουμενικό Πατριαρχείο διαβλέποντας τον κίνδυνο του αφελληνισμού πολλών και μεγάλων επαρχιών του είχε προαγάγει σε Μητροπόλεις όλες τις Επισκοπές της Μακεδονίας και

Η απόφαση της Ιεράς Συνόδου για την αποπομπή των δύο ηγουμένων από την Ι. Μονή Εικοσιφοινίσσης (14 Απριλίου 1899). Κώδιξ Α' 71, Αριθμ. Πρωτ. 2029, ημερ. 14 Απριλίου 1899.

9. Βλ. Υπόμνημα Εκλογής στον Κώδικα Α' 71, σ. 32 της 6^{ης} Μαΐου 1899 του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

απέστειλε σ' αυτές νέους, οι περισσότεροι σε ηλικία κάτω των 40 ετών, και αποφασισμένους ιεράρχες που ετέθησαν επικεφαλής του πολύμορφου αγώνα για τη διάσωση της Μακεδονίας. Αναμέσα σ' αυτούς συγκαταλέγονται τα ονόματα του Γερμανού Καραβαγγέλη στην Καστοριά, του Ιωακείμ Φορόπουλου στο Μοναστήρι, του Χρυσόστομου Καλαφάτη στη Δράμα, του Φώτιου Καλπίδη στην Κορυτσά κ.ά. Ιδιαίτερα αξιόλογη εθνική δράση ανέπτυξε ο Προκόπιος Δυρραχίου σε σχέση με τους κρυπτοχριστιανούς της Σπαθίας¹⁰, επαρχίας της Νότιας Αλβανίας. Οι ορθόδοξοι κάτοικοι της Σπαθίας υπάγονταν πνευματικά και θρησκευτικά στη Μητρόπολη Βελιγραδίου. Ωστόσο από τον Ιούλιο του 1899 το ορθόδοξο τμήμα της επαρχίας Σπαθίας προσαρτάται στη Μητρόπολη Δυρραχίου και την πνευματική διακυβέρνηση των 35 χωριών της Σπαθίας αναλαμβάνει ο Μητροπολίτης Δυρραχίου. Η σχετική απόφαση της Ιεράς Συνόδου¹¹ προβλέπει τα εξής: «*Τω δυρραχίου Προκοπίω. Ληφθείσης υπ' όψει συνοδικώς της από καιρού υπό των ορθοδόξων κατοίκων του τμήματος Σπαθίας της επαρχίας Βελιγράδων εκδηλωθείσης επιθυμίας όπως προσαρτηθή τούτο τη επαρχία Δυρραχίου και εγκριθέντων των υπέρ της προσαρτήσεως ταύτης συνηγορούντων λόγων, ων πρώτιστοι εισίν η άμεσος γειτνίασις του τμήματος τούτου προς την επαρχίαν Δυρραχίου και η διοικητική εξάρτησις αυτού εκ της διοικήσεως Ελβασανίου, απεφασίσθη η αποδοχή της αιτήσεως και εγένετο η προσήκουσα*

10. Οι κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας, επαρχίας της Νότιας Αλβανίας, που κατόρθωσαν να διατηρήσουν την αποκρυφία τους, αποδύθηκαν σε έναν χρόνιο αγώνα για την επίσημη αναγνώριση της πίστης τους. Η περιοχή της Σπαθίας παρέμεινε χριστιανική για αρκετά χρόνια μετά την τουρκική κατάκτηση. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου και εξαιτίας των καταπιέσεων των υπόλοιπων εξισλαμισμένων κατοίκων, πολλά χωριά άρχισαν να περιπίπτουν στον κρυπτοχριστιανισμό. Πολύ λίγα χωριά εξισλαμίσθηκαν πραγματικά, ενώ τα περισσότερα παρέμειναν χριστιανικά έστω και με το «ένδυμα» της αποκρυφίας. Οι κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας υπολογίζονταν στους 5.000-6.000 κατοίκους. Όπως στις υπόλοιπες περιοχές που υπήρχαν κρυπτοχριστιανοί, έτσι και στην Σπαθία έπαιρναν ιδιαίτερα μέτρα για να μην αποκαλυφθεί το μυστικό τους. Έτσι ήταν τυπικοί σε όλα όσα προέβλεπε η μουσουλμανική λατρεία και περισσότερο στις σημαντικές τελετές, τη βάπτισμα, το γάμο και το θάνατο. Όταν λοιπόν πέθαιναν φώναζαν φανερά το χότζα και κρυφά τον παπά. Ως χώρους λατρείας χρησιμοποιούσαν δωμάτια, φτωχικά οικήματα ή καλύβες και οι τελετές γίνονταν με απλόϊκό τρόπο. Οι Σπαθιώτες, για να μπορούν να επικοινωνούν με τους ομόθρησκούς τους, έπαιρναν πολλές προφυλάξεις. Χρησιμοποιούσαν συνθηματικά που θυμίζουν τις εκδηλώσεις των τεκτόνων. Ωστόσο απέφευγαν να υποστούν την περιτομή που είναι το χαρακτηριστικότερο γνώρισμα ενός μουσουλμάνου. Επιδίωξαν να εκμεταλλευθούν την ιδιομορφία του χώρου όπου ζούσαν και την ελαστικότητα της θρησκευτικής συνείδησης των μουσουλμάνων που έμεναν γύρω τους. Η ζωή των κρυπτοχριστιανών της Σπαθίας, σε ό,τι αφορά τη γνησιότητα της αποκρυφίας, θυμίζει την περίπτωση των κρυπτοχριστιανών του Πόντου.

11. Βλ. Κώδικας Α' 71, σσ. 226-227, αριθμ. Πρωτ. 3977 της 9^{ης} Ιουλίου 1899 της Πατριαρχικής Αλληλογραφίας.

εκκλησιαστική πράξις διά της εκδόσεως του ειθισμένου Συνοδικού και Πατριαρχικού Τόμου, ου αντίγραφον διαβιβάζομεν τη αυτής Ιερότητι περίκλειστον εν τη παρούση. Εντελλόμεθα τοίνυν τη αυτής Ιερότητι όπως αναλαμβάνουσα από τούδε την πνευματικήν διακυβέρνησιν του εις την επαρχίαν αυτής περιληφθέντος τμήματος της Σπαθίας περιλαμβάνουσας τριάκοντα και πέντε χωριά και επεκτείνουσα και επί τούτων ποιμαντορικήν αυτής προστασίαν κ' πρόνοιαν συντελή πάση δυνάμει εις την στήριξιν αυτών εν τη πατρίω πόλει και εις την πνευματικήν προσαγωγήν».

Παράλληλα ο Μητροπολίτης Δυρραχίου ανέλαβε και την εκπαιδευτική στήριξη των ορθοδόξων Χριστιανών της Σπαθίας, στέλλοντας μάλιστα τέσσερις υπότροφους Σπαθιώτες μαθητές για σπουδές στο Γυμνάσιο Τσοτυλίου. Τη σχετική δαπάνη φοιτήσεως των τεσσάρων υπότροφων μαθητών ενέκρινε το Πατριαρχείο με το υπ' αριθμ. Πρωτ. 4001 έγγραφο της 18^{ης} Αυγούστου 1899 της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 71, σσ. 295-296) όπου σημειώνονται τα εξής: «*Τω Δυρραχίου Προκοπίω. Του τμήματος Σπαθίας προσαρτηθέντος τη επαρχία αυτής, η αυτής Ιερότης οφείλει τουντεύθεν φροντίζειν απ' ευθείας περί παντός αναγομένου εις την θρησκευτικήν κ' εκπαιδευτικήν στήριξιν των ατόθι ορθοδόξων Χριστιανών διατελούντων, ως γνωστόν, εν θέσει ήκιστα ευαρέστω υπό την διττήν ταύτην άποψιν. Επειδή τοίνυν τα της συντηρήσεως διδασκάλου εν τη κωμοπόλει Βάλτσι ως και κατηχητού του όλου τμήματος Σπαθίας, γενομένης προνοία των Πατριαρχείων, καθώς και τα περί εκπαιδεύσεως τεσσάρων νέων εκ Σπαθίας, ήσαν μέχρι τούδε ανατεθειμένα τω Ιερωτάτω Μητροπολίτη Πελαγονείας κ. Κοσμά, εκπληρώσαντι την εντολήν ταύτην μετά πάσης προθυμίας και τάξεως, ην δε και τα περί τούτων πρέπον εστίν ίνα ανατεθώσι τη αυτής Ιερότητι ως κυριάρχη του τμήματος, καθ' α ητήσατο άλλως τε και ο διαληφθείς αδελφός, προαγόμεθα ανακοινώσασθαι αυτή ότι από τούδε οφείλει αναλαβείν των περί τούτων φροντίδα. Επειδή δε ενεκρίθη ίνα εκ των τεσσάρων υποτρόφων Σπαθιωτών μαθητών, οι τρεις εισαχθώσιν από του νέου σχολικού έτους εις το εν Τσοτυλίω Γυμνάσιον, εντελλόμεθα αυτή ίνα φροντίση εγκαίρως περί της εισαγωγής αυτών συννεοουμένη μετά του ιερωτάτου Μητροπολίτου Πελαγονείας, τηρούσα δε ακριβή λογαριασμόν και αποδείξεις περί της γενησαμένης δαπάνης διά πάντα τα ανωτέρω εκτεθέντα».*

Τον Ιανουάριο του 1904 ο Μητροπολίτης Προκόπιος Δυρραχίου ορίστηκε για δύο έτη Συνοδικός στην Κωνσταντινούπολη. Η σχετική κλήση του Προκοπίου Δυρραχίου έγινε στις 13 Ιανουαρίου 1904 με το υπ' αριθμ. Πρωτ. 281 έγγραφο της Πατριαρχικής αλληλογραφίας (Κωδ. Α' 77, σ. 11) όπου αναφέρονται τα εξής: «*(Τω) Δυρραχίου Προκοπίω.*

Ελευθερουπόλεως Παναρέτω. Κρήνης Θεοκλήτω. Επιστάσης της κατά τους γενικούς Κανονισμούς ωρισμένης εποχής της αντικαταστάσεως του ημίσεος προσωπικού της Ιεράς Συνόδου, εν συνεδρία αυτής καθωρίσθησαν οι εν Χριστώ αδελφοί ων η σειρά επέρχεται κατά το συνταγματίον εις διαδοχήν των την διετή περίοδον αυτών συμπληρωσάντων. Επειδή δε και η αυτής Ιερότης περιλαμβανομένη εν τη σειρά ταύτη ωρίσθη ως μέλος Συνοδικόν διά την νέαν διετή περίοδον, ασμένως τούτο αυτή ανακοινούμενοι κ' δηλώντες ότι κατά προγενεστέραν συνοδικήν απόφασιν οι νέοι συνοδικοί αρχιερείς οφείλουσιν ευρίσκεισθαι εν τη βασιλευούση ευθύς μετά το άγιον Πάσχα, ίνα γένηται ταυτοχρόνως η εν τη ι. Συνόδω είσοδος των νέω μελών, προτρεπόμεθα την αυτής Ιερότητα όπως έχουσα τούτο υπ' όψιν διευθετήση εγκαίρως τα κατ' αυτήν ώστε ευρεθήναι ενταύθα κατά την πρώτην μετά την εορτήν του αγίου Αποστόλου Θωμά συνοδικήν συνεδρίαν κ' αναλάβη τα ανατιθέμενα αυτή σπουδαία καθήκοντα».

Η διένεξη με τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄

Τέλη Σεπτεμβρίου του 1904 οκτώ Συνοδικοί αρχιερείς με επικεφαλής το Μητροπολίτη Προκόπιο Δυρραχίου ήρθαν σε ρήξη με τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ σχετικά με το χειρισμό του θέματος του τρόπου εκλογής των Μητροπολιτών Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄, κατά την πρώτη του Πατριαρχία, είχε παραχωρήσει στην Αυστρία τη Μητρόπολη Βοσνίας-Ερζεγοβίνης που είχε περιέλθει προσωρινά σε Αυστροουγγρική κατοχή. Η παραπάνω ενέργεια του Πατριάρχη είχε επικριθεί ως «ανεπιτυχώς γενόμενη, διότι ο Ιωακείμ δεν διείδε την τάσιν της αυστρουγγρικής δυναστείας προς σαγήνευσιν εις τον λατινισμόν των Ορθοδόξων»¹². Ο Δυρραχίου Προκόπιος κατά την διάρκεια συζητήσεως στην Ιερά Σύνοδο για το θέμα των κανονισμών της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης επέκρινε δριμύτητα τον Πατριάρχη, ο οποίος θεωρώντας ότι προσβλήθηκε, δεν κάλεσε το Μητροπολίτη Δυρραχίου στην επόμενη συνεδρίαση της Ιεράς Συνόδου. Το ιστορικό της επεισοδιακής συνεδρίασης της Ιεράς Συνόδου αποτυπώνεται στο σχετικό δημοσίευμα του επίσημου δημοσιογραφικού οργάνου του Πατριαρχείου, της «Εκκλησιαστικής Αλήθειας» της 8^{ης} Οκτωβρίου 1904, που χαρακτηρίζει μάλιστα το συμβάν «ΚΡΙΣΙΣ ΣΟΒΑΡΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ» (με κεφαλαίους τίτλους) και αναφέρει επί λέξει τα εξής: «ΚΡΙΣΙΣ ΣΟΒΑΡΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ, ως ειπείν, εγεννήθη παρ' ημίν από δεκαήμερου, την κανονικήν διαταράξασα λειτουργίαν της ιεράς Συνόδου εν περιστάσεσι κρισίμοις και δυσχερέσι διά την Εκκλησίαν

12. Βλ. Σταυρίδης, Βασίλειος Θ., *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860-σήμερον*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1977.

και το Γένος. Εν συζητήσει του επί του τάπητος της ιεράς Συνόδου θέματος των κανονισμών της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, μετά τινα επί του όλου ζητήματος αγόρευσιν της Α.Θ.Π. του οικουμενικού πατριάρχου, ο πανιερ. μητροπολίτης Δυρραχίου, ποιησάμενος επερώτησιν τινα σχέσιν έχουσαν προς τα λεγόμενα της Α.Θ.Π., έλαβε την προσήκουσαν πατριαρχικήν απάντησιν, θεωρηθείσαν υπό τινων εκ των σεβασμ. συνοδικών μητροπολιτών, κρύμασι Κυρίου, ως ενέχουσαν ίχνη προσβολής δήθεν κατ' αυτών: ανεύρον οίον ειπείν ό,τι ουδ' υπήρχεν, ουδ' ηδύνατο να υπάρξη εν λόγοις ευαγγελικοίς. Εν τη κατόπιν γενομένη συνεδρία της ιεράς Συνόδου, μετά την ανάγνωσιν των πρακτικών, ο αυτός πανιερ. μητροπολίτης, ζητήσας και λαβών τον λόγον, απήγγειλεν απροσδοκίτως προεσχεδιασμένον λόγον εκτός όντα της όλης υποθέσεως της υπό συζήτησιν εν τω απταισίτως απαγγελθέντι λόγω ο πανιερ. μητροπολίτης Δυρραχίου κ. Προκόπιος εφάνη συνυφαίνων κατηγορητήριον κατά της Α.Θ.Π. εξελέγχον την όλην πατριαρχικήν δράσιν ως ακανόνιστον, αφιλάδελφον και εμπαθή. Το προεσχεδιασμένον, επί προσβολή του πατριαρχικού αξιώματος, κατηγορητήριον τούτο μετά χριστιανικής απαθείας και πολλής ανοχής, επιβαλλομένης υπό της ιερότητος του συνεδριάζοντος σώματος, η Α.Θ.Π. ο οικουμενικός πατριάρχης ακούσας ηρκέσθη να δηλώση ότι επιφυλάσσει εαυτώ το δικαίωμα να πράξη τα δέοντα, μεθ' ο συζήτησις επηκολούθησεν ευπρεπής, επισπασαμένη τας πατριαρχικάς ευχαριστίας. Και το μεν λυπηρόν τούτο σκάνδαλον, το κατά την ημέραν της πέμπτης εκ παρασκευής δημιουργηθέν, παρήλθεν άνευ σοβαρωτέρων παραστάσεων, ας ηδύνατο να χαρακτηρίση τις ως προϊόν εξάψεως. Αλλ' η Α.Θ.Π. ο οικουμενικός πατριάρχης, θεωρών εαυτόν αφορήτως προσβληθέντα εν ιερά ομιγύρει, σεβομένη και περιεπούση, κατά καθήκον, την ιερότητα και το γόητρον του πατριαρχικού αξιώματος, συνέστησε τη επιούση, Παρασκευή δήλον ουν, τω ά' τη τάξει σεβ. μητροπολίτη Εφέσου κ. Ιωακείμ διά πατριαρχ. απεσταλμένου να συντελέση ίνα ο προσβαλών το σεπτόν πρόσωπον της Α.Θ.Π. του οικουμ. πατριάρχου μητροπολίτης Δυρραχίου απόσχη της προσεχούς συνεδρίας της ιεράς Συνόδου εξ ιδίας προαιρέσεως, όπως εν τω μεταξύ κατορθωθή να αρθή το σκάνδαλον. Ατυχώς, εις την πατριαρχικήν παράκλησιν αντετάχθη πείσιμων άρνησις εκ μέρους των επτά τότε σεβασμ. συνοδικών μητροπολιτών διατυπωσάντων αξίωμα ή πάντες ή ουδείς. Μάτην η Α.Θ.Π. έπεμψε τρις τον πανοσιολ. μέγα πρωτοσύγγελλον, άπαξ τον πανοσ. αρχιγραμματέα της ιεράς Συνόδου και τετράκις τον ιερολογ. βοηθόν γραμματέα αυτής κ. Απόστολον διάκονον εκλιπαρών ίνα προσέλθωσιν, άνευ του προσβάλλοντος το ιερόν πατριαρχικόν πρόσωπον μητροπολίτου Δυρραχίου, εις σύσκεψιν συνοδικήν και συνεδρίαν. Η φιλάδελφος φωνή της Α.Θ.Π.

εύρεν αντίστασιν πείσιμονα παρά τοις επτά σεβασμ. συνοδικούς, οίτινες ηπέιλησαν μάλιστα ότι ανενεχθήσονται και προσώποις υπεροχικοίς. Αφ' ετέρου δε και το έτερον των δύο διοικητικών της Εκκλησίας Σωμάτων το Δ. Εθν. Μ. Συμβούλιον, μαθόν εγκύρωσ και λεπτομερώς τα λεχθέντα επί προσβολή του πατριαρχικού αξιώματος, εξέφρασε παμπηφεί την λύπην αυτού και την αποδοκιμασίαν επί τούτοις, απεκδέχόμενον από της Α.Θ.Π. την λήψιν των δεόντων μέτρων. Μετά ταύτα πάντα και μετά την συστηματικήν άρνησιν των επτά πανιερ. μητροπολιτών, ην αδύνατον και αθέμιτον βεβαίως η ανωμαλία αύτη να παραταθή καθό σπουδαίως μεν ζημιουμένων της εκτάκτου και τακτικής υπηρεσίας της κατακλυζούσης τα πατριαρχικά γραφεία, δημιουργουμένης δε καταστάσεως εκτρόπου. Ταύτην καθήκον είχε η τε Α.Θ.Π. ο οικουμενικός πατριάρχης, οι τε σεβασμ. συνοδικοί μητροπολίται Νικομηδείας, Διδυμοτείχου, Γάνου και Χώρας και Σερβίων και Κοζάνης, και οι ερίτιμοι σύμβουλοι να άρωσιν, επαναφέροντες εις την ομαλήν τροχίαν των επί τινα στιγμής ανακοπέισαν κανονικήν λειτουργίαν των Πατριαρχείων, εν ούτω κρισίμοις και δυσχερέσι περιστάσεσι. Τη τρίτη, συνελθόντων των σεβ. συνοδικών και απαιτησάντων πεισιμόνως να συγκροτήσωσι συνεδρίαν παρόντος και του προσβαλόντος το πατριαρχικόν αξίωμα, η Α.Θ.Π. εδήλωσε κατηγορηματικώς ότι δύναται να συνεδριάσωσιν άνευ της προεδρίας αυτού, αλλά παρόντων και των λοιπών τεσσάρων αδελφών άνευ όμως της παρουσίας του μητροπολίτου Δυρραχίου, ον θεωρεί κατήγορον του πατριαρχικού αυτού προσώπου δοριμέως επιτεθέντα άνευ αιτίας και λόγου κατά της Α.Θ.Π. των δε σεβασμ. επτά συνοδικών αντιταξάντων άρνησιν πείσιμονα και εμμοινήν εν τοις λεχθείσι και γενομένοις και απελόντων εκ των Πατριαρχείων και κηρυξάντων απεργίαν, η Α.Θ.Π. ο οικουμενικός πατριάρχης απέλυσε σεπτόν πατριαρχ. πιτάκιον, απαλλάσσωσιν από των εν τη ιερά Συνόδω καθηκόντων τον εν ιερά συνοδική συνεδρία προσβάλοντα το σεπτόν πρόσωπον του οικουμενικού πατριάρχου μητροπολίτην Δυρραχίου κ. Προκόπιον. Προς εσπέραν δε της αυτής ημέρας οι εκ των τότε σεβασμ. συνοδικών μητροπολίται Εφέσου και Μιτυλήνης, προσελθόντες παρά τω παναγιωτάτω οικουμενικώ πατριάρχη, παρεκάλεσαν αυτόν ίνα εν τη περινοία αυτού εξεύρη διεξοδον από της απροσδοκήτου καταστάσεως, "αφού συνεργασία των οκτώ" μετά του μόνου κανονικού προέδρου παναγιωτάτου οικουμενικού πατριάρχου καταδείκνυται αδύνατος. Τη τετάρτη, συγκληθέντα υπό της Α.Θ.Π. του οικουμενικού πατριάρχου εις συνεδρίαν κοινήν τα δύο διοικητικά της Εκκλησίας Σώματα, εις ην τρις διά πατριαρχικών απεσταλμένων κληθέντες οι επτά συνοδικοί αφού τη προηγουμένη εσπέρα εγγράφως προσκληθέντες ηρνήθησαν να προσέλθωσι, προέβησαν εις σύσκεψιν επί της καταστάσε-

ως. Σκεψάμενα δ' επί μακρόν μετά πολλής εμβριθείας, εισηγήσει και πρωτοβουλία πατριαρχική, εν πλήρει επιγνώσει της σοβαρότητος των κυκλουσών την Εκκλησίαν και το γένος περιστάσεων, ενέκριναν παμψηφεί, μετά την έκθεσιν πάντων των γινομένων, ιδίως από της νέας συνοδικής περιόδου, όπως απαλλαγώσι των καθηκόντων αυτών πλην του ήδη απολυθέντος πανιερ. μητροπολίτου Δυρραχίου κ. Προκοπίου, και οι πανιερ. μητροπολίται Ρόδου κ. Ιωακείμ, Σερρών κ. Γρηγόριος και Ελευθερουπόλεως κ. Πανάρετος, κληθώσι δ' εις αντικατάστασιν αυτών οι σεβασμ. μητροπολίται Κυζίκου κ. Αθανάσιος αριστίνδην και Τραπεζούντος κ. Κωνσταντίνος και Δρυϊνουπόλεως κ. Λουκάς, επί τη βάσει των Κανονισμών. Αι αποφάσεις των δύο διοικητικών της Εκκλησίας Σωμάτων ανηγγέλθησαν διά κοινού μαζβατά τη σεβαστή κυβερνήσει».

Τελικά η διένεξη του Προκοπίου με τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' έληξε «μετά δεκάμηνον αγώνα συμφώνως προς τας πατριαρχικάς απόψεις»¹³.

Με την επιστροφή του στο Δυρράχιο, ο Μητροπολίτης Προκόπιος συνεχίζει την έντονη πατριωτική και εκκλησιαστική δράση του δίνοντας κουράγιο στους Σπαθιώτες κρυπτοχριστιανούς να επανακάμψουν στους κόλπους της εκκλησίας. Η Οθωμανική Διοίκηση θορυβημένη από την δράση του και με παρέμβαση των Αυστριακών¹⁴ κατηγορεί τον Προκόπιο για αντιμουσουλμανική πολιτική και πετυχαίνει την αναγκαστική μετάθεσή του από την Αλβανία στη Μητρόπολη Φιλαδελφείας στις 10 Οκτωβρίου 1906¹⁵. Ο Προκόπιος συνεχίζει και εκεί την έντονη εκκλησιαστική και ποιμαντική του δράση μέχρι τις 16 Ιουνίου 1911 οπότε μετατίθεται και αναλαμβάνει τη Μητρόπολη Ικονίου¹⁶.

Η δράση του Προκοπίου ως Μητροπολίτη Ικονίου

Στο Ικόνιο ο Προκόπιος, άριστος γνώστης της ελληνικής και της τουρκικής γλώσσας, στηρίζει παντοιοτρόπως το ελληνικό εθνικό και ορθόδοξο θρησκευτικό φρόνημα των συμπατριωτών του Καπαδοκών και απολαμβάνει μεγάλου κύρους. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1920, ο Προκόπιος Ικονίου, μαζί με τον επίσκοπο των Αρμενίων και πάνω από 200 ντόπιους μουσουλμάνους προύχοντες, φυλακίστηκε με την κατηγορία ότι είχε δήθεν υποστηρίξει το αντικεμαλικό κίνημα του Μεχμέτ Ντελημπάς στο Ικόνιο. Τον Οκτώβριο του 1920 ο Προκόπιος Ικονίου εξορίστηκε στο Ερζερούμ. Κατά την πορεία του μέχρι το Ερζερούμ,

13. Ο.π.

14. Προφορική μαρτυρία της ανεψιάς του Προκοπίου, Κατίνας Λαζαρίδου-Νομίδου.

15. Βλ. Υπόμνημα Εκλογής στον Κώδικα Α'β'/ 1, σ. 151 της 10^{ης} Οκτωβρίου 1906 του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

16. Βλ. Υπόμνημα Εκλογής στον Κώδικα Α'β'/ 1, σ. 246 της 16^{ης} Ιουνίου 1911 του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

σύμφωνα με τη διαταγή της κεμαλικής κυβέρνησης και με τους χωροφύλακες που τον συνόδευαν, υπέφερε τα πάνδεινα. Από τα τουρκικά χωριά που περνούσε τον κτυπούσαν, τον έφτυναν, τον κορόιδευαν, του ξέσκισαν τα ράσα, του πήραν το καλυμμαύκι και μ' όλο το βάρος του εξηκοστού έτους της ηλικίας του και εν μέσω βαρυντάτου χειμώνα, έφθασε πεζός και ρακένδυτος στο Ερζερούμι. Εκεί παρέμεινε εξόριστος μέχρι το Μάιο του 1922.

Το Μάιο του 1922 ένα συμβούλιο Καππαδοκών που συνήλθε στην Καισάρεια, απαιτεί από τις κεμαλικές αρχές να επιτραπεί η επιστροφή του Προκοπίου από την εξορία, προκειμένου να συζητηθούν οι όροι και να ληφθούν οι αναγκαίες νομότυπες αποφάσεις για το φλέγον θέμα της δημιουργίας αυτόνομης τουρκορθόδοξης εκκλησίας της Ανατολής που επιδίωκε η κεμαλική ηγεσία, προκειμένου να αποκόψει τους ορθόδοξους χριστιανούς της Καππαδοκίας από την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ελλάδας. Τη δύσκολη θέση στην οποία είχαν περιέλθει οι Ελληνοκαππαδόκες περιγράφει εύστοχα ο Νικόλαος Ιντζεσίλογλου σε άρθρο του στη «Μικρασιατική Σπίθα», όπου σημειώνει τα παρακάτω¹⁷: «Την εποχή εκείνη ο ελληνικός και χριστιανικός πληθυσμός της Καππαδοκίας, αποκομμένος λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων του μικρασιατικού πολέμου από τον υπόλοιπο ελληνισμό, βρέθηκε μπροστά στο πιο τραγικό δίλημμα της μακραίωνης ιστορίας του. Ή θα αντιμετωπιζόταν από τις κεμαλικές αρχές ως προδοτικός πληθυσμός με όλες τις συνέπειες που ο χαρακτηρισμός αυτός μπορεί να έχει και μάλιστα σε καιρό πολέμου ή θα δεχόταν να ιδρύσει μία αυτόνομη τουρκορθόδοξη εκκλησία, που θα λειτουργούσε μέσα στο νομικό πλαίσιο του λαϊκού κεμαλικού κράτους, δίχως δηλαδή τα προνόμια που απολάμβανε η Ορθόδοξη Εκκλησία επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στο πλαίσιο της δεύτερης επιλογής, την οποία υποστήριξε και προωθούσε με κεμαλική καθοδήγηση κυρίως ο ιερέας Ευθύμιος Καραχισαρίδης (παπα-Ευθύμι)¹⁸, ο οποίος φιλοδοξούσε να γίνει ο Πατρι-

17. Βλ. «Μικρασιατική Σπίθα», Ετήσια έκδοση της Αδελφότητας Μικρασιατών Νομού Σερρών «Ο Άγιος Πολύκαρπος», τεύχος 12, Σέρρες 2007, σ.16.

18. Γεννημένος το 1882 στο Ακντάγ Μαντέν της Καππαδοκίας και με μάλλον ποντιακή καταγωγή, ο Ευθύμιος Καραχισαρίδης (παπα-Ευθύμι) υπηρέτησε για κάποιο χρονικό διάστημα ως αναπληρωτής αρχιερατικός επίτροπος της ελληνορθόδοξης κοινότητας του Κεσκίν Μαντέν (Keskin, οικισμός πλησίον της Άγκυρας). Ταυτίστηκε με το κεμαλικό κίνημα κατά την διάρκεια του ελληνοτουρκικού πολέμου (1920-1922) και με την καθοδήγηση των Τούρκων εθνικιστών επιχείρησε να ιδρύσει ανεξάρτητη Ορθόδοξη Εκκλησία στις περιοχές εκτός της ελληνικής ζώνης κατοχής. Πάνω από όλα, η απόπειρα αυτή, που εξελίχθηκε μέσα από τις συμπληγάδες της ελληνοτουρκικής σύρραξης, είχε σκοπό την διάσπαση της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Καππαδοκίας και την απόσπασή της από κάθε ελληνική επιρροή.

άρχης της νέας εκκλησίας, ουδείς ορθόδοξος Καππαδόκης θα πάθαινε ο,τιδήποτε κακό, όλοι θα παρέμεναν στις προγονικές τους εστίες, και επί πλέον θα επέστρεφαν στα σπίτια τους όλοι οι εξόριστοι και φυλακισμένοι Καππαδόκες... Αντιλαμβανόμενος ο Προκόπιος ότι "μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα", αφού απ' τη μια μεριά υπάρχει ο κίνδυνος διωγμών των ομογενών της Καππαδοκίας και από την άλλη μεριά χάσκει η απειλή του σχίσματος και της αποδυνάμωσης της ελληνορθοδοξίας της Ανατολής, επιλέγει να εφαρμόσει μία επικίνδυνη διπλωματική παρελκυστική τακτική που του προκαλεί συνεχή ψυχική και σωματική φθορά, αφού βρίσκεται διαρκώς υπό πίεση στην κόψη του ξυραφιού και ζει με τον κίνδυνο να παρεξηγηθούν οι ενέργειές του είτε από την κεμαλική ηγεσία είτε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο είτε ακόμη από αυτό το ίδιο το ποίμνιό του, το οποίο, ευρισκόμενο σε κατάσταση βαθείας ανησυχίας και φόβου, περιμένει από τον πνευματικό του ηγέτη τη σωματική και ψυχική σωτηρία του».

Στο πλαίσιο αυτής της αναβλητικής και παρελκυστικής πολιτικής του ο Προκόπιος αρχίζει να κωλυσιεργεί, καθυστερώντας τη μετάβασή του από το Ερζερούμ στην Καισάρεια, όπου τον ανέμενε το Συμβούλιο των Καππαδοκών, και διέμεινε ένα μήνα στη Σεβάστεια. Παράλληλα, ζήτησε με επίσημο έγγραφο από την κεμαλική κυβέρνηση να του δοθεί άδεια να επισκεφθεί την Άγκυρα για να έρθει σε άμεση επαφή με τους αρμόδιους και να εκθέσει τις απόψεις του σχετικά με το εκκλησιαστικό ζήτημα. Στην κεμαλική πρωτεύουσα ο Προκόπιος, μετά από καθημερινή και επίμονη προσπάθεια, κατάφερε να συναντηθεί με τον Τούρκο ηγέτη Μουσταφά Κεμάλ¹⁹. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, ο Προκόπιος ανέφερε τα παράπονά του για τις ταπεινώσεις και κακουνχίες που υπέστη στην εξορία. Σχετικά με την εφαρμογή του τουρκικού σχεδίου αυτοκέφαλης εκκλησίας, ο Προκόπιος ζήτησε να απαλλαγεί από κάθε ανάμειξη εξαιτίας της υγείας του. Ο αρχηγός της τουρκικής επανάστασης, γνωρίζοντας το κύρος που διαθέτει ο Προκόπιος, αρνείται να ικανοποιήσει το αίτημα του Προκοπίου και του εξηγεί τις ευθύνες που έχει για τη σωτηρία του ποιμνίου του. Μαζί με τον Σεβαστείας Γερβάσιο, που βρισκόταν εξορία στην Άγκυρα, ο Προκόπιος Ικονίου συναντήθηκε και με τον Παπά Ευθύμ και του υπέδειξε να παύσει να επικρίνει το Πατριαρχείο. Επίσης, επικαλούμενος την ιδιότητα του ιερατικού προϊσταμένου, του συνέστησε να μην αναμειγνύεται στην επισκοπική δικαιοδοσία. Τελικώς οι τουρκικές αρχές εξαναγκάζουν τον Προκόπιο Ικονίου και

19. Η συνάντηση του Προκοπίου Ικονίου με τον Μουσταφά Κεμάλ έλαβε χώρα σ' ένα βαγόνι τρένου το οποίο ο Τούρκος ηγέτης χρησιμοποιούσε ως γραφείο του καθώς διέμενε στον παλιό Σιδηροδρομικό σταθμό της Άγκυρας (προφορική μαρτυρία της ανιψιάς του Προκοπίου, Κατίνας Λαζαρίδου-Νομίδου).

τον Σεβαστείας Γερβάσιο να εγκαταλείψουν την Άγκυρα. Και οι δύο μαζί φθάνουν στις 22 Ιουνίου 1922 στο προάστιο της Καισάρειας Ζιντζίντερε (Φλαβιανά) το οποίο αποτελούσε την θερινή έδρα του Επισκόπου Καισαρείας και όπου υπήρχε η ιστορική μονή του Τιμίου Προδρόμου και είχε λειτουργήσει η Ροδοκανάκειος Σχολή, εκπαιδευτικό και πνευματικό κέντρο με ακτινοβολία σε όλη την Καππαδοκία.

Ο Προκόπιος Ικονίου κάνοντας τακτική υποχώρηση δέχεται στις αρχές Αυγούστου 1922 να αναλάβει την προεδρία του Συμβουλίου των Καππαδοκών της Καισάρειας, αλλά ταυτόχρονα δεν αναγνωρίζει κανένα εκκλησιαστικό τίτλο στον παπά-Ευθύμ Καραχισαρίδη, τον οποίο μάλιστα καταγγέλλει και καλεί προς λογοδοσία. Ταυτόχρονα αρνείται να υποκύψει στις πιέσεις της Άγκυρας να αποκηρύξει το Πατριαρχείο και ελισσόμενος, απλά δεν αναγνωρίζει την εκλογή του Μελέτιου Μεταξάκη στον πατριαρχικό θρόνο, με το επιχείρημα ότι στην εκλογή του δεν συμμετείχαν επίσκοποι από τις τουρκοκρατούμενες περιοχές της Μ. Ασίας. Παράλληλα, ο Προκόπιος ζητά διαρκώς χρόνο για να μελετήσει δήθεν τα διάφορα κείμενα και το σχέδιο που του ζητά να υπογράψει η τουρκική διοίκηση, προκειμένου να ιδρυθεί και να λειτουργήσει η αυτόνομη τουρκορθόδοξη εκκλησία. Οι τουρκικές αρχές χάνοντας την υπομονή τους, απομονώνουν κάτω από αυστηρή επιτήρηση τους δύο Μητροπολίτες Προκόπιο και Γερβάσιο στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου στο Ζιντζίντερε και ασκούν πάνω τους καθημερινές και αφόρητες πιέσεις. Οι καθυστερήσεις, όμως, που προκάλεσε ο Προκόπιος έδωσαν καρπούς, αφού η τουρκική κυβέρνηση δεν κατάφερε να παρουσιάσει εγκαίρως και νομότυπα εγκεκριμένο σχέδιο ίδρυσης αυτόνομης τουρκορθόδοξης εκκλησίας της Ανατολής, με συνέπεια οι αρμοστές των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη να μην αποδεχθούν τη σχετική πρόταση της Άγκυρας, η οποία υπέβαλε προς έγκριση τα πρακτικά του Συνεδρίου της Καισάρειας. Έτσι, όταν μετά την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου, ο Προκόπιος, μη έχοντας πια καμία ελπίδα και προσπαθώντας να διασώσει τους Καππαδόκες, δέχθηκε να εγκρίνει στις 18 Ιανουαρίου 1923 το τουρκικό έγγραφο για την ανακήρυξη αυτοκέφαλου Πατριαρχείου, η πράξη αυτή έμεινε δίχως καμία ουσιαστική συνέπεια στο διεθνή χώρο. Άλλωστε ο Προκόπιος αρνήθηκε να αναγνωρίσει οποιοδήποτε ιερατικό αξίωμα στον παπά-Ευθύμ Καραχισαρίδη. Το Φανάρι, μάλιστα, αναγνωρίζοντας ότι η έγκριση αυτή εκ μέρους του Προκοπίου ήταν συνέπεια καταναγκασμού και ότι δόθηκε κάτω από συνθήκες ανωτέρας βίας, δεν έλαβε πειθαρχικά μέτρα κατά του Προκοπίου. Ωστόσο ο Προκόπιος ήταν φανερά απογοητευμένος από τη γενική συμπεριφορά του Πατριάρχη Μελέτιου Μεταξάκη σχετικά με το καππαδοκικό ζήτημα. Ο Προκόπιος θεώρησε τον εαυ-

τό του παραγκωνισμένο από το Φανάρι και διαμαρτυρόταν ότι αφέθηκε ολομόναχος, με μόνους συμβούλους τους αρχιερείς Γερβάσιο και Μελέτιο, σε αυτή την κρίσιμη καμπή του ελληνισμού της Καππαδοκίας. Απογοητευμένος και αποκαρδιωμένος, ο Προκόπιος Ικονίου πέθανε στις 21 Απριλίου 1923. Η κηδεία του Προκοπίου τελέσθηκε με τιμές στο Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου Καισάρειας και με την άδεια των τουρκικών αρχών θάφτηκε στον τάφο του γνωστού μητροπολίτη Καισάρειας Ευστάθιου Κλεόβουλου.

Οι συνθήκες θανάτου του Προκοπίου Ικονίου

Πλήθος ανακριβιών καλύπτουν τις συνθήκες θανάτου του Προκοπίου Ικονίου. Με μία απλή αναζήτηση στο Διαδίκτυο θα διαπιστώσει κανείς μία σειρά από ευφάνταστα σενάρια, όπως π.χ. σύμφωνα

Ο Προκόπιος Ικονίου πέθανε στις 21 Απριλίου 1923. Η κηδεία του τελέσθηκε με τιμές στο Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου Καισάρειας και με την άδεια των τουρκικών αρχών θάφτηκε στον τάφο του γνωστού μητροπολίτη Καισάρειας Ευστάθιου Κλεόβουλου.

με τον Μ. Θαβωρίτη ότι δηλητηριάστηκε με καφέ από τους Τούρκους²⁰. Κατά τον Σ. Καργάκο «τον έσφαξαν»²¹, κατά τον Ρεθύμνης Ανθιμο, «πέθανε από τα βασανιστήρια στις φυλακές»²² κ.ά. Η αλήθεια είναι ότι ο Προκόπιος Ικονίου υπέκυψε από καρδιακό νόσημα στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου στο Ζιντζίντερε. Το πιστοποιητικό του θανάτου του σώζεται στο Αρχείο Ταμείου Ανταλλαξίμων, Κωδ. 215, σ. 224, του οποίου παραθέτω φωτοτυπία του τουρκικού πρωτοτύπου σε αραβική γραφή καθώς και την επίσημη μετάφραση του ιατρικού πιστοποιητικού

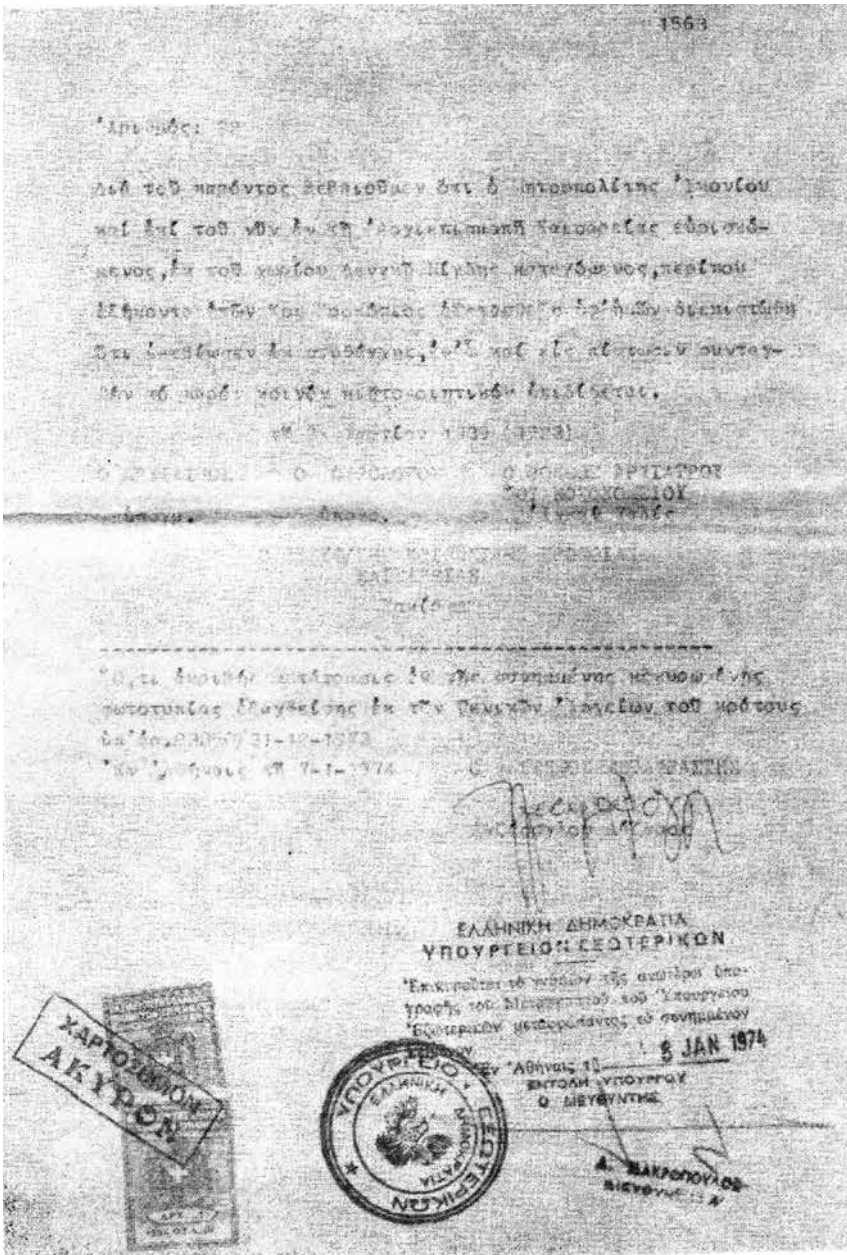

Φωτοτυπία από το πρωτότυπο τουρκικό πιστοποιητικό του θανάτου του Προκοπίου Ικονίου, που είναι γραμμένο στην αραβική.

20. Βλ. Θαβωρίτης Μ., *Μνήμες Μικράς Ασίας*, Αθήνα 1972, σ. 215

21. Βλ. «Εθν.Χρυσόστομος», Εκδ. Ευαγγελίστριας Ν. Ιωνίας Μαγν.-'92.

22. Βλ. Ομιλία στο Συνοδικό Μνημόσυνο για την «80^{ην} επέτειον της ΜΑσιατικής...», 24.11. 2002, αγ. Μηνά Ηρακλείου.

Επίσημη μετάφραση του πιστοποιητικού θανάτου από το αρμόδιο Γραφείο του Υπουργείου Εξωτερικών.

από το αρμόδιο Γραφείο του Υπουργείου Εξωτερικών. Τις τελευταίες στιγμές του Ιεράρχη περιγράφει λεπτομερώς ο αρχιτέκτονας Βάσος

Ραφτόπουλος (ήταν γιος του Μποδός Εφέντη Τερζόγλου, επίσημου διερμηνέα της Ρωσικής Πρεσβείας στο Ικόνιο και συχνά και αντικαταστάτης του Πρέσβευς), ο οποίος είχε γράψει σε δακτυλογραφημένο κείμενο που σώζεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, την βιογραφία του Προκοπίου Ικονίου αλλά δεν πρόλαβε να την εκδώσει πριν πεθάνει²³. Από το ανέκδοτο κείμενο της βιογραφίας του Προκοπίου και την σ. 76 αντιγράφω τα εξής: «Απροόπτως όμως, τον αγώνα της ζωής του Ιεράρχου επέτεινε μία καρδιακή κρίσις. Την 3^{ην} πρωϊνήν της 20^{ης} Απριλίου 1923, ηγαγκάσθη ο ασθενής να καλέση παρ' αυτώ τον πατέρα μου και εμέ, διά να φροντίσωμεν διά την εξέτασιν του επειγόντως παρ' ιατρού. Ελλείψει ομογενούς ιατρού, εφ' όσον εν τη πόλει κατά την ώραν εκείνην δεν υπήρχεν, ηγαγκάσθη να μεταβώ καίτοι διατρέχων τους εκ νυκτός κινδύνους, εις οικίαν Τούρκου ιατρού και να παρακαλέσω, όπως επισκεφθή πάραυτα τον ασθενή μας. Ο ιατρός προσέτρεξεν προθύμως και έφθασεν εγκαίρως εις την Ιεράν Μητρόπολιν. Εξήτασε τον Ιεράρχην με εξαιρετικήν επιμέλειαν και επιστοποίησεν την σοβαρότητα της καταστάσεως. Με μεγάλην ευσυνειδησίαν προέβη εις την επιβαλλομένην ιατρικήν περίθαλψιν και εβεβαίωσεν ότι η κρίσις προήλθεν συνεπεία εκνευρισμού του και ότι πρόκειται περί πρώτης καρδιακής προσβολής την οποίαν πιθανόν "να γλυτώση", αλλ' ότι η δευτέρα, κατόπιν της τονώσεως της καρδιάς δυνατόν να μη είναι αισθητή, πλην όμως, η τρίτη, εάν επακολουθήση, ασφαλώς θα έχη δυσάρεστα αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται μεγάλη ανάπαυσις και ησυχία. Την εντολήν του ιατρού, εξετελέσαμεν πιστώως και ημποδίσασαμεν πάσαν επίσκεψιν παρά τω Σεβασμιωτάτω. Δυστυχώς, μετά τρίωρον ηρεμίαν, επηλήθευσεν η διάγνωσις του ιατρού, ην επεβεβαίωσεν ο την πρωϊαν αφιχθείς εκ του προαστείου Ταβλουσού όπου διενυκτέρευσεν Σοφοκλής Πυρλίδης, ομογενής ιατρός, και την 10^{ην} π.μ. ώραν, ο Μητροπολίτης Προκόπιος άφισεν την τελευταίαν του πνοήν αποθνήσκων εκ συγκοπής της καρδιάς».

Ο Αλέξης Αλεξανδρής²⁴ που έγραψε ό,τι πιο εμπειριστατωμένο για τους αγώνες του Προκοπίου Ικονίου για χάρη της Εκκλησίας και του μικρασιατικού Ελληνισμού, κάνοντας έναν απολογισμό της αξιόλογης εθνικής δράσης του Ιεράρχη αναφέρει τα εξής: «Παρ' όλες τις αντιξοότητες, ο Προκόπιος Λαζαρίδης διαδραμάτισε έναν αξιόλογο εθνικό ρόλο κατά τη δύσκολη περίοδο του 1920-1923. Με σπάνια διπλωμα-

23. Βλ. Ραφτόπουλος Β., «Προκόπιος Λαζαρίδης (1859-1923), Μητροπολίτης Ικονίου», ΚΜΣ/χειρ. 394.

24. Βλ. Αλέξης Αλεξανδρής, «Η απόπειρα δημιουργίας του κορθόδοξου εκκλησιαστικού στην Καππαδοκία, 1921-1923», Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 4 (1983) σ. 193.

τική ευστροφία, ο Ικονίου πέτυχε αφενός να επιβραδύνει την εφαρμογή του τουρκορθόδοξου σχεδίου και αφετέρου να διασώσει τους Εληνοκαππαδόκες από άπειρες ταλαιπωρίες. Επιπλέον, ο Προκόπιος πέτυχε να περιορίσει τις εθνικά επιζήμιες ενέργειες του Παπά Ευθύμ, ο οποίος προσπάθησε να εφαρμόσει τις λαϊκιστικές εθνικιστικές αρχές του κεμαλισμού πάνω στην εληνοκαππαδοκική κοινότητα, εγκαθιδρύοντας μία τουρκική «εθνική εκκλησία» (milli kilise) στην Καισάρεια. Εξάλλου, ο παντοιοτρόπως ταλαιπωρηθείς Προκόπιος δεν ενέδωσε στις τουρκικές πιέσεις και αρνήθηκε να διορίσει τον Παπά Ευθύμ σε επισκοπικό αξίωμα, με αποτέλεσμα να περιορίσει σημαντικά την επιρροή του κεμαλικού ιερέα πάνω στους ορθοδόξους της Καππαδοκίας. Υιοθετώντας, ανάλογα με τις περιστάσεις, άλλοτε υποχωρητική και άλλοτε ανένδοτη στάση, ο Προκόπιος αναδείχθηκε αντάξιος συνεχιστής της πατροπαράδοτης φαναριώτικης διπλωματίας».

HARALABOS-PERIKLIS IORD. NOMIDIS

THE ETHNO-HIEROMARTYR SAINT PROCOPIUS,
METROPOLITAN OF IKONIUM (1859-1923) AND
HIS ACTION IN MELENIKO AND
THE HOLY MONASTERY OF IKOSIFINISSA

Abstract

One of the most important and simultaneously tragic personalities of modern history was the Ethno-hieromartyr Saint Procopius Lazarides, Metropolitan of Iconium (Tyana 1859 - Zincidere 1923) who suffered badly and exiled by Kemalist Turks in the depths of Anatolia (Erzurum), but finally managed to rescue the Greek Kappadocians infinite hardships. For his significant national role Procopius of Iconium was unanimously declared an Ethnomartyr and a Saint of the Orthodox Church by the Holy Synod of the Church of Greece, in an Encyclical of July 5 1993 (Encyclical 2556, of 5 July 1993, of the Holy Synod of the Church of Greece). He is commemorated on the Sunday before the Feast of the Elevation of the Holy Cross, together with the other Holy Hierarchs of Asia Minor: Chrysostomos of Smyrna, Ambrosios of Moschonision, Euthymios of Zela, and Gregorios of Kidonion. The following study focuses on his work and action in the ecclesiastical region of Meleniko and in the Holy Monastery of Ikosifinissa Paggaiou.